

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК СКЛАДОВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ АГРАРНИКІВ

УДК 378:371.315:811.111

Руслан Кравець, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри української та іноземних мов
Вінницького національного аграрного університету

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК СКЛАДОВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ АГРАРНИКІВ

У статті розкрито теоретичні аспекти формування полікультурної компетентності майбутніх фахівців аграрної галузі у процесі професійної підготовки у ВНЗ. Висвітлено різноманітні підходи до тлумачення сутності даного поняття та його специфіки.

Ключові слова: полікультурна компетентність, професійна підготовка, інкапсуляція, бікультуралізм, рефлексивний націоналізм, глобалізм.

Лит. 16.

Руслан Кравець, кандидат педагогических наук, старший преподаватель кафедры украинского и иностранных языков
Винницкого национального аграрного университета

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПОЛИКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ КАК СОСТАВЛЯЮЩЕЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ АГРАРНИКОВ

В статье раскрыты теоретические аспекты формирования поликультурной компетентности будущих специалистов аграрной отрасли в процессе профессиональной подготовки в вузе. Освещены различные подходы к толкованию сущности данного понятия и его специфики.

Ключевые слова: поликультурная компетентность, профессиональная подготовка, инкапсуляция, бикультурализм, рефлексивный национализм, глобализм.

**Ruslan Kravets, Ph. D. (Pedagogic), Senior Lecturer of Ukrainian and Foreign Languages Department
Vinnytsya National Agrarian University**

THEORETICAL ASPECTS OF FORMATION OF MULTICULTURAL COMPETENCE AS A COMPONENT OF FUTURE AGRARIANS' PROFESSIONAL TRAINING

In the article revealed the creative aspects of multicultural competence formation of future specialists of agrarian branch in the process of professional training in higher educational establishments. Elucidated different approaches to studying the meaning of this concept and its specificity.

Keywords: multicultural competence, professional training, encapsulation, duo-culturalism, reflexive nationalism, globalism.

Постановка проблеми. Пріоритетними завданнями вищої аграрної освіти є полікультурне виховання студентів, формування їхньої громадянської позиції, національної та гуманістичної самосвідомості, ініціативного та відповідального ставлення до майбутньої професійної діяльності. Сучасне молоде покоління аграрників повинне успішно засвоїти духовні цінності, норми і правила суспільної поведінки, опанувати відповідний рівень культури для налагодження конструктивної взаємодії з оточуючими людьми.

Нагальна потреба у формуванні висококультурного фахівця аграрної галузі зумовлена ще й демократичними процесами в нашій державі, які вимагають перегляду і перебудови не лише існуючого професійного, але й побутового устрою життя, з націленістю на прищеплення громадянам толерантного ставлення до людей інших національностей та віросповідань.

Як наслідок, у ряді ключових державних документів: Конституції України, Національній доктрині розвитку освіти, Державному стандарті базової і повної вищої освіти тощо, робиться особливий акцент на необхідності реалізації полікультурного навчання. Згідно з цим підходом, кожна особистість має бути обізнаною із світовою та національними культурами народів, які проживають на українській території.

Вирішення проблеми полікультурності під час професійної підготовки майбутніх фахівців аграрної галузі потребує формування у студентів такої картини світу, яка б уможливила вироблення у них позитивного ставлення до людей різних народностей, пробудила прагнення довідатись вичерпну інформацію про власну культурну спадщину, окреслила напрями особистісного саморозвитку.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблема полікультурного виховання не нова, але

не в достатній мірі розкрито. У педагогічній науці шляхи її вирішення розробляли такі видатні вчені як П. Каптерев, Я. Коменський, І. Песталоцці, С. Русова, Ж. Руссо, К. Ушинський та С. Швацький. Питання удосконалення нинішньої системи вищої освіти та ідеї полікультурного навчання студентів висвітлюють Л. Гончаренко, В. Кузьменко, І. Лощенова, Н. Ничкало, О. Сухомлинська, М. Ярмаченко й інші. У своїх дослідженнях науковці дійшли висновку, що культура і світобачення є взаємопов'язаними поняттями, які залежать від якості освіти та визначають поведінку, соціальну позицію і світогляд особистості.

Метою статті є розкриття теоретичних аспектів формування полікультурної компетентності майбутніх фахівців аграрної галузі на практичних заняттях у вищому навчальному закладі як невід'ємної складової їхньої професійної підготовки; висвітлення різних підходів до тлумачення сутності даного поняття та його специфіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування полікультурної компетентності майбутніх фахівців аграрної галузі здійснюється через засвоєння ними новітніх тенденцій і специфіки розвитку як цивілізації взагалі, так і окремих національностей. Тобто ядром полікультурної компетентності є когнітивний компонент, змістове наповнення якого становлять кроскультурні знання. Ці знання студенти-аграрники отримують переважно на лекційних та практичних заняттях з дисциплін гуманітарного циклу. Також паралельно відбувається становлення їхніх науково-світоглядних позицій.

Вище зазначені процеси мають різну динаміку протікання. Швидкість та успішність опанування студентами полікультурної компетентності залежать від дидактичної системи, змісту та структури освіти. Чи залишаться здобуті знання на рівні наукової картини світу, чи трансформуються у світогляд, чи будуть вони фрагментарними, чи стануть інтегративною особистісною характеристикою (полікультурною компетентністю) визначають методи і підходи навчання, які викладач застосовує у педагогічному процесі.

Одним із аспектів формування полікультурної компетентності виступає національне виховання студентів, яке здійснюється рідною та іноземною мовами. Оволодіння майбутніми аграрниками рідною культурною спадщиною створює основу для ознайомлення, усвідомлення і розуміння інших культур.

Становлення національно-наукової картини

світу студента залежить від рівня мовної картини світу. Нам досить імпонує точка зору Л. Гончаренко та В. Кузьменко щодо виняткової ролі мови у полікультурному і національному вихованні. Науковці цілком мають рацію, стверджуючи, що рідна мова сприяє швидкому та легкому формуванню адекватної національної картини світу – складової наукового і полікультурного світобачення. Отож, згідно з цією позицією педагога наголошують, що формування полікультурної компетентності має опиратися на такі навчальні предмети як українська та іноземна мова, історія України, всесвітня історія, релігієзнавство, культурологія тощо [4, 4 – 7]. Однак серед дисциплін гуманітарного циклу ми особливе місце відводимо іноземній мові, оскільки її змістове наповнення можна наситити як профорієнтаційним навчальним матеріалом, так і країнознавчим або загально-побутовим. Таке “насичення” практичних занять з іноземної мови відповідними автентичними комунікативними текстами у поєднанні з інноваційними методами, підходами і формами навчання дозволяє забезпечити ефективне формування полікультурної компетентності майбутніх фахівців аграрної галузі.

Студенти, які нині здобувають освіту у вищих навчальних аграрних закладах, як іноземну мову переважно обирають англійську, німецьку або французьку, рідше – польську. На нашу думку, у процесі викладання цих іноземних мов викладач, крім передачі лексико-граматичних і фонетичних знань, умінь, навиків, повинен також забезпечити успішне ознайомлення студентів із культурами народів світу, їхніми звичаями, традиціями, менталітетом тощо. Досить поширеним є курс латинської мови, який забезпечує прищеплення студентам ще й здобутків античної культури.

Знання мов міжнародного спілкування дозволяє майбутнім фахівцям аграрної галузі читати першоджерела, видані цими мовами, конструктивно взаємодіяти з іноземцями, тобто здобувати полікультурні знання.

Н. Жорняк слушно зауважує, що полікультурна компетентність є невід'ємною частиною професійної підготовки та не може бути відокремленою від фахових знань і вмінь. У своїй праці науковець дає позитивну оцінку впровадженню інноваційних технологій, глобалізаційних і демократичних тенденцій у життя суспільства. На його думку, саме вони вчать нас розуміти культурну різноманітність, співпрацювати у сучасних реаліях та знаходити рішення конфліктних ситуацій [1, 41].

У психолого-педагогічній науці активне вивчення питань формування полікультурної

компетентності розпочалося у середині ХХ століття. Основоположниками полікультурного навчання вважаються американець Дж. Бенкс [10] і британець Дж. Лінч [14]. Вони розробили типологію культурної ідентичності, яка включала в себе шість рівнів: психологічний полон, інкапсуляція, визнання приналежності, бікультуралізм, полікультуралізм і рефлексивний націоналізм, глобалізм і глобальна компетентність.

На стадії *психологічного полону* особистість демонструє негативні переконання та ідеологію по відношенню до своєї культурної групи. Як наслідок, у неї превалює низька самооцінка та проявляється культурне самозаперечення. Має місце уникнення відносин із представниками інших культурних груп або особистість докладає зусилля для культурного асимілювання.

Рівень *інкапсуляції* характеризується чітким усвідомлення власної культурної ідентичності та взаємодією особистості переважно тільки зі своєю культурною групою, яку вона ставить вище над всіма іншими.

Визнання приналежності – на цьому рівні особистість володіє достатнім багажем знань і вмінь для внесення коректив у розуміння особистісних ставлень і культурної приналежності. Вона здатна залагоджувати та уникати конфлікти, формувати позитивне ставлення до своєї культурної групи. Об’єктивно сприймає та оцінює як позитивні, так і негативні риси власної культурної приналежності.

На рівні *бікультуралізму* особистість здатна ефективно взаємодіяти у двох культурних площинах. У неї є сильне бажання долучатися не тільки до свого, але й іншого культурного середовища. Її культурна ідентичність сильно детермінується емоційно-вольовою сферою і має яскраво виражені психологічні ознаки: почуття, емоції, мотиви, ставлення тощо. Усвідомлення власної культурної приналежності підкріплюється також відповідними знаннями і вміннями, тобто когнітивним компонентом.

Наступний рівень після бікультуралізму – *це полікультуралізм і рефлексивний націоналізм*. Важливими його показниками виступають вдумлива позитивна культурна та національна приналежність особистості до декількох культурних спільностей, які взаємодіють як одна нація. Майбутній фахівець аграрної галузі із таким рівнем полікультурної компетентності самостійно визначає, оцінює і осмислює порядки й атрибути цих культур, чітко розуміє їхні переваги та недоліки.

Найвищий рівень культурної ідентичності становить *глобалізм, або “глобальна обізнаність”*,

за якої особистість здатна демонструвати не лише позитивно-вдумливу національно-культурну, але й глобальну приналежність. Студент володіє достатнім багажем знань, умінь і навиків для налагодження конструктивної взаємодії як із представниками оточуючих культур, так і з тими, хто мешкає за межами його нації. Ключовим моментом тут є утвердження індивідуальних цінностей, які опираються на універсальні цінності людства, моральні норми та етичні принципи.

Майбутні фахівці аграрної галузі, які опанували два останні рівні, зможуть швидко адаптуватися до праці й проживання у неоднорідному суспільстві. Реалізація цього завдання покладена на полікультурну освіту.

Одним із найголовніших аспектів формування полікультурної компетентності майбутніх аграрників виступає міжкультурна комунікація. Змістове наповнення комунікації (спілкування) складає не тільки мова, але й конкретні неписані правила поведінки та умовності. Вони визначають манеру поведінки людини у певній ситуації і культурний контекст. Розуміння національного та культурного контекстів дозволяє обирати прийнятні форми спілкування (привітання, запитання, перебивання, вибачення, жарти тощо) відповідно до певних життєвих обставин [11, 11].

Низку правил поведінки студенти засвоюють ще з дитинства. Такі правила (умовності) проявляються автоматично у спілкуванні та моториці (в якій манері, що, коли і кому ми кажемо). Навіть те, як ми рухаємося віддзеркалює наші звичаї і традиції.

Американський науковець С. Тінг-Тумі [16, 13, 21] презентує досить креативне визначення поняття “культура”. На її думку, це “сонцезахисні окуляри, які захищають нас від зовнішньої брутальності та пропонують певною мірою комфорт і безпеку”. Професор Каліфорнійського університету робить також особливий акцент на полікультурній комунікації як ключовій функції полікультурної компетентності, стверджуючи, що “культурна комунікація відповідає за узгодження між культурою і спілкуванням”. Цієї ж позиції притримується Е. Холл [13], наголошуючи на тому, що саме завдяки комунікації культура продукується, модифікується і передається нащадкам.

Г. Суткевич, розглядаючи питання формування полікультурної компетентності студентів, робить висновок, що поєднання культурологічного і комунікативного підходів є необхідною умовою для успішної реалізації цього процесу. Вітчизняна дослідниця слушно зауважує, що становлення мультикультурної обізнаності відбувається через

адаптування особистості до національного та іншомовного культурного контексту. Опановуючи мову, студенти пізнають культуру, а під час засвоєння культури вивчають мову [8, 168].

Подібну точку зору висловлює Л. Перетяга, трактуючи полікультурну компетентність як “складне багатокомпонентне особистісне утворення, яке є результатом полікультурної освіти і ґрунтується на засадах теоретичних знань та об’єктивних уявлень про етнокультурне різноманіття світу, що реалізується через уміння, навички і моделі поведінки, які забезпечують взаємодію з представниками різних народів і культур на основі позитивного (толерантного) ставлення до них, а також у процесі набуття досвіду міжкультурної комунікації, що в свою чергу сприяє ефективній міжетнічній співпраці в сучасному полікультурному середовищі”. На думку педагога, особистість із достатнім рівнем полікультурної компетентності діє як активний носій досвіду міжособистісної взаємодії з різноманітними культурами. Л. Перетяга також наголошує на важливій ролі іноземної мови у налагодженні цієї взаємодії [5, 102].

Інший вітчизняний педагог, Є. Степанов говорить про полікультурну компетентність як інструмент вираження професійних якостей спеціаліста. Водночас він підкреслює, що полікультурна компетентність не може повноцінно проявлятися, якщо особистість не притаманні порядність, чесність, справедливість, відповідальність, толерантність, довіра, культура мовлення і досвід міжнаціонального спілкування. Згідно з його позицією, перераховані особистісні чесноти повинні складати кістяк професійної підготовки [7, 13].

І. Соколова називає полікультурну компетентність цілісним, інтегративним, багаторівневим, особистісним новоутворенням, результатом професійної підготовки людини. Успішність цієї підготовки зумовлюється сформованістю низки компетенцій, які сприяють формуванню наукових і світоглядних поглядів, соціалізації, визначенню напрямків фахової діяльності задля досягнення максимальної результативності, розвитку здатності до самовдосконалення і самореалізації впродовж життя. Ми цілком погоджуємося із автором щодо необхідності забезпечення перманентного ознайомлення студентів із культурою різних народів, прищеплення їм інтересу до пошуку та оновлення інформації про іншомовні культури в процесі неперервного кросскультурного діалогу [6, 102].

Для Я. Бейджіна полікультурна компетентність – це міжкультурна обізнаність, яка має пройти три

етапи становлення (перетворення): знання, розуміння та уміння, що необхідно для налагодження гармонійного співіснування із різними людьми у різноманітних соціумах [9, 209].

Дж. Мартін також відстоює цю точку зору, стверджуючи, що полікультурна компетентність формується і розширюється впродовж навчально-пізнавальної та практичної діяльності. Вона торкається ставлень, знань, умінь і соціально-культурної обізнаності. Полікультурна компетентність дає про себе знати при виникненні міжкультурних ситуацій і передбачає вираження власних вражень, емоцій, думок; розуміння звичаїв, традицій, стереотипів і менталітету носіїв певної культури [15, 9].

Д. Коларусо дає визначення полікультурної компетентності як здатності особистості справлятися зі своїм культурним походженням, взаємодіючи з іншими. На її думку, полікультурна освіта покликана створити основу для вивчення, аналізу, систематизації і розуміння загальноприйнятих мультикультурних ідеалів людської гідності, соціальної справедливості та кросскультурного порозуміння. Вона закликає залучати полікультурну освіту в усі робочі програми навчальних дисциплін, а не вводити її новим окремим предметом. Науковець вважає реорганізацію викладу навчального матеріалу наявних дисциплін достатньою умовою реалізації процесу формування полікультурної компетентності студентів [12, 48, 53].

Займаючись проблемою формування полікультурної компетентності магістрів у педагогічних ВНЗ, Л. Вороняк розробила спеціальну трьохкомпонентну технологію, яка складалася із концептуальної основи, змістової і процесуальної частин. *Концептуальна основа* стосувалася опори технології на конкретну наукову концепцію або систему уявлень. *Змістова частина* включала в себе постановку, уточнення, окреслення, формулювання цілей для досягнення бажаних результатів. Щодо *процесуальної частини*, то вона охоплює організацію педагогічного процесу згідно з висунутими цілями; методи, форми, способи організації навчальної діяльності; управління дидактичним процесом, оцінку та аналіз отриманих результатів [2].

На важливості полікультурної компетентності для здійснення якісної професійної підготовки наголошують Н. Величко, Л. Гончаренко, В. Кузьменко та ін. [1; 4, 6], стверджуючи, що вона значно розширює межі людської свободи, визначає домагання індивідом самостійності, вміння відстоювати свою позицію та ідеали, формування духовної гнучкості і розуміння необхідності

компромісів, включеність особистості у життєдіяльність як окремих груп, так і суспільства в цілому. Полікультурна компетентність має чітку структуру (компоненти) та характеристики (показники). Структура і змістове наповнення полікультурної освіти визначає рівень фахової підготовки.

Висновки. На основі аналізу теоретичних аспектів проблеми формування полікультурної компетентності майбутніх фахівців аграрної галузі у контексті відповідності їхньої професійної підготовки стандартам європейської освіти ми дійшли висновку, що збагачення мультикультурного капіталу студентів-аграрників позитивно вплине на їхню навчальну успішність, наполегливість, цивільну відповідальність, становлення гуманістичних цінностей, толерантність, взаємопорозуміння, соціально-культурну приналежність. Як наслідок, їм вдасться легко налагодити конструктивну взаємодію на професійній ниві з урахуванням кросскультурного підходу.

Перспективним напрямом подальшого дослідження може бути розробка педагогічної технології формування полікультурної компетентності майбутніх фахівців аграрної галузі у процесі професійної підготовки.

1. Величко Н.М. Полікультурна компетентність як складова професійної компетентності педагога / Н.М. Величко // *Вісник Житомирського державного університету. Серія: Педагогічні науки.* – 2010. – № 54. – С. 162 – 165.

2. Воротняк Л.І. Особливості педагогічної технології формування полікультурної компетенції магістрів у вищих педагогічних навчальних закладах / Л.І. Воротняк // *Педагогічний дискурс: зб. наук. праць / гол. ред. Сиротенко А.Й.* – Хмельницький: ХГПА, 2008. – С. 48 – 53.

3. Жорняк Н.С. Полікультурна компетентність у професійній підготовці / Н.С. Жорняк // *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі України.* – 2011. – №7. – С. 41 – 46.

4. Кузьменко В.В., Гончаренко Л.А. Формування полікультурної компетентності вчителів загальноосвітньої школи: Навчальний посібник / В.В. Кузьменко, Л.А. Гончаренко. – Херсон: РІПО, 2006. – 92 с.

5. Перетяга Л.Є. Дидактичні умови формування полікультурної компетентності молодших

школярів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09 / Перетяга Людмила Євгенівна. – Харків, 2008. – 175 с.

6. Соколова І.В. Полікультурна компетенція вчителя-філолога: структура, зміст, умови формування / І.В. Соколова // *Проблеми сучасності: культура, мистецтво, педагогіка. Компетенція вчителя в полікультурному просторі: зб. наук. пр. / за заг. ред. Г.Є. Гребенюка; Мін-во мистецтва і туризму України; Луганськ. держ. інст. культури і мистецтв; Обл. метод. кабінет учб. закладів мистецтва та культури.* – Харків, 2007. – С. 153 – 163.

7. Степанов Є.П. Проблема формування культури міжетнічних відносин у сучасній педагогічній науці / Є.П. Степанов // *Освіта Донбасу.* – 2010. – №3. – С. 10 – 14.

8. Суткевич Г.О. Принципи формування полікультурної компетентності майбутніх політологів у процесі вивчення іноземної мови / Г.О. Суткевич // *Наукові праці.* – 2009. – №6. – С. 167 – 170.

9. Baijin Y. *Cultural Context of Learning: East Meets West* / Yang Baijin. – Hamburb: Adelaide Press, 2002. – 296 p.

10. Banks J.A. *Cultural Diversity and Education: Foundations, Curriculum and Teaching* / J.A. Banks. – Boston: Pearson, Allyn & Bacon, 2006. – 384 p.

11. Clary-Lemon J. *Critical Multiculturalism, Pedagogy and Rhetorical Theory: A Negotiation of Recognition* / Jennifer Clary-Lemon. – N.Y.: Parlor Press, 2009. – 228 p.

12. Colarusso D. *Teaching English in the Global Age: Cultural Conversations* / Dana Colarusso. – Toronto: University of Toronto, 2009. – 245 p.

13. Hall E.T. *Understanding Cultural Differences: Germans, French and Americans* / E.T. Hall. – Boston: Nicholas Brealey Publishing, 1991. – 196 p.

14. Lynch J. *Multicultural Education: Principles and Practices* / J. Lynch. – London: Routledge and Kegan Paul, 1986. – 230 p.

15. Martin J. *The Relationship between Student Perception of Intercultural Competencies and Previous Sojourn Experience* / Judith Martin. – Philadelphia: Temple University Press, 1991. – 132 p.

16. Ting-Toomey S. *Communicating Across Cultures* / Stella Ting-Toomey. – N.Y.: Guilford Press, 1999. – 319 p.

Стаття надійшла до редакції 06.12.2012

